

Сімяон Полацкі (1629 — 1680), свецкае імя якога было Самуіл Гаўрылавіч Пятроўскі-Сітняновіч, нарадзіўся ў Полацку ў сям'і заможнага шляхціца. Потым хлапчука выхоўваў айчым, які і даў яму другое прозвішча — Пятроўскі. Атрымаўшы на радзіме пачатковую адукацыю, ён працягвае вучобу ў знакамітай Кіева-Магілянскай калегіі, а затым у Віленскай езуіцкай акадэміі. Уступае ва уніяцкі базыльянскі ордэн. Восем гадоў праводзіць Сімяон у полацкім Багаяўленскім манастыры.

Таленавіты літаратар і педагог быў заўважаны рускім царом Аляксеем Міхайлавічам і запрошаны ў Маскву. Там Сімяон Полацкі арганізуе лацінскую школу пры Заіконаспаскім манастыры, а неўзабаве афіцыйна прызначаецца выхавальнікам і настаўнікам царскіх дзяцей. У Маскве наш суайчыннік займаецца шматбаковай грамадскай, рэлігійнай, навуковай, педагагічнай і літаратурнай дзейнасцю. Калі яму прадаставілася магчымасць адкрыць Верхнюю друкарню, першай падрыхтаванай да друку працай стаў "Букварь языка словенска сиречь начало учения детем, хотящим учиться чтению писаний". Гэта сведчыць аб тым, што пачатковай адукацыі Сімяон Полацкі надаваў асаблівую ўвагу.

Паводле тагачаснай традыцыі яго буквар, акрамя дыдактычна-навучальнага матэрыялу, утрымліваў шэраг павучанняў, малітваў, сентэнцый, якія мелі на мэце маральна-духоўнае развіццё дзяцей. І ў далейшай педагагічнай дзейнасці Сімяон плённа працаваў над маральна-выхаваўчай тэматыкай. Нягледзячы на тое што асноўны перыяд свядомага жыцця вучонага праходзіў у Маскве, яго творчы патэнцыял, філасофска-педагагічныя і сацыяльныя погляды грунтаваліся на айчынным падмурку і ў многім сінтэзавалі і абагульнялі падыходы беларускіх асветнікаў XVI — XVII стст. да пытанняў маральнага выхавання. Дапамагаючы людзям зразумець сэнс іх жыццёвага шляху на зямлі, Сімяон Полацкі сцвярджаў, што маральныя якасці чалавека значна каштоўней любых матэрыяльных скарбаў, нават царскіх.

Іераманах Сімяон не пагаджаўся з поглядамі сярэднявечча на зямны перыяд жыцця чалавека як на нешта другараднае, якое амаль не ўяўляе каштоўнасці. Адкрытую варожасць выклікалі ў іерархаў Маскоўскай царквы разважанні Сімяона аб зямным шчасці як мэце чалавечага жыцця. У адной са сваіх пропаведзяў ён пісаў: "Кого ради солнце день творит, луна со звездами тму ношную озаряет? Ради человека. Кого ради сокровища злата и серебра, и каменей честных в недрах земных, и бисеры драгия в пучинах водных соблюдаются? Человека для. Паче же и ангелы... человеку на службу Богом установишася".

Сімяон Полацкі спрабаваў распрацаваць адзіныя для ўсіх слаёў і класаў грамадства прынцыпы

Каштоўней скарбаў царскіх

Маральна-выхаваўчыя погляды Сімяона Полацкага

выхавання, што грунтаваліся б на маральных законах і нормах, якімі павінны карыстацца ў жыцці ўсе без выключэння людзі. Трэба адзначыць, што езуіты ператлумачвалі ў той час біблейскія запаветы такім чынам, што асобы, якія займаюць больш высокае становішча ў грамадстве, нібыта могуць карыстацца адпаведна і большымі правамі. У Сімяона Полацкага ж перад законамi маральнасці роўныя і цар, і жабрак.

Адзначаны вышэй дэмакратызм беларускага асветніка не мог не паўплываць на характар прынцыпаў маральнага выхавання, якія ён распрацоўваў. Маральна дасканалы чалавек у яго разуменні — гэта прыхільнік простых людзей, іх

абаронца і дарадчык. Сімяон прапаведаваў любоў да абяздоленых, убогіх. Ён імкнуўся не толькі выклікаць спачуванне да простых людзей, але і паказаць веліч, мудрасць, гераізм апошніх. Паводле перакананняў іераманаха, нават цар можа быць абраны з нязнатнага роду.

Сімяон Полацкі, гэтак жа як і Ф. Скарына і яго паслядоўнікі, галоўным лічыў выхаванне ў дзяцей пачуцця любові — любові да бліжняга, да чалавека наогул, любові да навакольнага асяроддзя, да прыроды, да жыцця.

Высока цаніў Сімяон такія якасці, як смеласць і мужнасць. Вянцом маральнасці чалавека лічыў ён сумленнасць, праўдзівасць: “Слово праведно тшится глаголати, лживаго паки никогда вещати”. Выключна важную ўвагу ўдзяляў Сімяон Полацкі выхаванню працавітасці, рэкамендаваў “берагчыся ад гультайства, бо то ёсць маці прывыкання да зла”. Цар і той павінен умець выконваць любую работу і быць прыкладам працавітасці для падначаленых.

Маральна дасканалому чалавеку, на думку Сімяона Полацкага, абавязкова павінны быць уласцівы такія якасці, як памяркоўнасць, разважлівасць, пачуццё меры. Будучы перакананым паборнікам строгага, ухваляемага рэлігіяй спосабу жыцця, ён тым не менш папярэджваў заўзятых выканаўцаў культавых абрадаў: “Пост безмерный силу истребляет, дух унынья и печаль раждает”.

Да адной з самых распаўсюджаных заган у людзях Сімяон адносіў срэбралюбства. Ён перасцерагаў, што гэтая якасць валодае магутнай разбуральнай сілай. Назіральнае вока паэта прыкмеціла, што багаты чалавек часта губляе асновы чалавечнасці — міласэрнасць, спагадлівасць, любоў да бліжняга.

Сімяон быў перакананы, што перадумовай маральнага выхавання павінна быць развіццё і ўдасканаленне розуму. Зыходзячы з гэтага прынцыпу, ён велізарнае значэнне надаваў школьнай адукацыі і нават асмеліўся даць цару прамую параду клапаціцца аб асвеце падданных: “Мало есть правды царю мудру быти, а подчиненных мудрости лишити”. Асветнік лічыў місію настаўніка-выхавальніка надзвычай важнай і высакароднай, але папярэджваў, што гэта вельмі складаная і цяжкая прафесія. У адным з яго рукапісных чарнавікоў знойдзены такі фрагмент трактата аб настаўніках: “Собирай яко пчела мед сладкий, презирай еже бесполезно, отемли пшеницу чистую, оставляя плевелы и куколы”. Верачы ў сілу выхаваўчага ўздзеяння на чалавека, Сімяон заўважае, што так, як садоўнік вінен у крывізне дрэва, так і выхавальнік нясе адказнасць за “злонравіе” дзяцей. Ён лічыў важнейшым прынцыпам выхавання адпаведнасць слоў справам. Настаўнік сам павінен рабіць тое, чаму вучыць іншых, у

адваротным выпадку ён не здолее дасягнуць станоўчых вынікаў.

Надаючы вялікае значэнне школе ў маральным выхаванні, Сімяон усё ж сцвярджаў, што менавіта сям’я з яе ўкладам і традыцыямі з’яўляецца асноўным фарміруючым звязном душы дзіцяці.

Філософ-педагог закранаў пытанні фізічнага выхавання і ўзаемаадносін яго з маральным: “Плоты изнемогшей ум недобр бывает”.

Уяўляе цікавасць імкненне Сімяона вызначыць асноўны змест выхавання па ўзросту дзяцей. Ён падзяляў працэс выхавання на тры сямігадовыя перыяды. У першыя сем гадоў ён раіў развіваць у дзіцяці такія якасці, як праўдзівасць, руплівасць і акуратнасць. У другую “седмицу” падлетка патрэбна ўжо навучаць якому-небудзь рамяству. У апошні перыяд — з 14 да 21 года — юнак павінен мець “добры розум, страх божы і прамудрасць”.

Як бачым, у адрозненне ад перыядызацыі заходнеўрапейскага педагога Ж. Ж. Русо, які прапаноўваў маральным выхаваннем займацца з 16 гадоў, Сімяон лічыў, што пачынаць гэта трэба як мага раней, “от материнской груди”. Ён адзначаў, што маральныя якасці, выхаваныя з раняга дзяцінства, захоўваюцца на ўсё жыццё.

Сімяон Полацкі не адрываў працэс маральнага выхавання ад рэальнага жыцця, а, наадварот, цесна ўв’язваў яго з існаваўшай рэчаіснасцю. Ён разумее, што дзеці нярэдка будуць сустракацца і з маральнымі заганамі, і са злымі норавамі. Асветнік рэкамендаваў бацькам і выхавальнікам засцерагаць дзяцей ад дрэнных сяброў і арыентаваць іх “на общение с добрыми”, бо “ходящий с премудрым будет сам премудр”. Аднак такое ахоўванне падлеткаў не зводзілася да ізаляцыі дзіцяці ад знешняга свету, як, напрыклад, у шырока вядомых падыходах Ж. Ж. Русо. Айчыны педагог улічваў грамадскую прыроду чалавека і разумее, што “только в содружестве жительствоющий” можа стаць годным грамадзянінам.

Асоба Сімяона Полацкага, як і яго творчасць, — складаная і супярэчлівая. Выхаванец езуіцкага калегіума, носьбіт ідэй базыльянскага ордэна — і ў той жа час праваслаўны манах; прыхільнік шырокай асветы ўсіх людзей — і абаронца элітарнасці, прывілеяванасці адукацыі; пясняр магчымасцей, здольнасцей разняволенай асобы — і прапаведнік аўтарытарызму ў выхаванні, змагар з “ерассю”. Аднак у цэлым уклад Сімяона Полацкага ў справу адукацыі быў такім важкім, што, па ацэнцы многіх сённяшніх вучоных, ён абагнаў тагачасную расійскую педагогічную думку на цэлае стагоддзе.

В. С. БОЛБАС,
кандыдат педагогічных навук.

г. Мазыр.